

MEEDIA JA LAPSE ÕIGUSED

*Praktilisi näpunäiteid
meediaasjatundjatele*

UNICEF-i tellimisel koostanud PressWise
1999

Meedia ja lapse õigused

SISUKORD:

<i>Meediaasjatundjad ja lapse õigused</i>	3
<i>Puuetega lapsed</i>	6
<i>Lapsed ja diskrimineerimine</i>	8
<i>Lapsed ja perekond</i>	10
<i>Laste tööjõud</i>	12
<i>Lapsed ja relvakonflikt</i>	14
<i>Laste tervis ja heaolu</i>	16
<i>Lapse identiteet</i>	18
<i>Laste arvamus ja tsiviilõigused</i>	20
<i>Vanemliku hoolitsuseta lapsed</i>	22
<i>Lapsed ja meedia</i>	24
<i>Lapsed meedias</i>	26
<i>Haridus</i>	28
<i>Lapsed ja kuritegevus</i>	30
<i>Laste seksuaalne väärkohtlemine ja ekspluateerimine</i>	32
<i>Riigipoolsed kohustused</i>	34
<i>Lisa 1 ÜRO Lapse õiguste konventsiooni lühikokkuvõtte ajakirjanikele</i>	36
<i>Lisa 2 Rahvusvahelise Ajakirjanike Föderatsiooni suunised ja põhimõtted lastega seonduvate teemade kajastamiseks – kavand</i>	42
<i>Lisa 3 Maailma Tervishoiuorganisatsiooni juhend tervise ja tervishoiuga seonduvate teemade kajastamiseks</i>	44
<i>Lisa 4 Kasulikke rahvusvahelisi kontakte</i>	45

Käesolev kogumik pakub ideid ja väljakutseid meediaasjatundjatele ning kõigile laste õiguste ja lastekaitse alal tegutsevatele spetsialistidele.

Kogumiku on UNICEF-i tellimusel koostanud ÜRO Lapse õiguste konventsiooni 10. aastapäevaks Suurbritannia ajakirjanduseetika organisatsioon PressWise ning selle koostamisel on tuginetud ajakirjanike praktilistele kogemustele.

Kogumiku eesmärgiks on kujundada vastutustundlikku suhtumist lastega seonduvate teemade kajastamisse ning rõhutada täiskasvanute käitumise ja nende poolt vastuvõetud otsuste mõju lastele. Samas peaks kogumik andma meediaasjatundjatele mõtteainet, kuidas paremini kaitsta lapse õigusi ning suurendada laste rolli massimeedias

Meediaasjatundjad ja lapse õigused

Ajakirjanikud on ühiskonna silmad, kõrvad ja hää. Inimõiguste heade tundjatena juhivad nad tähelepanu nende õiguste rikkumistele ning oma heaolu ja mõnikord ka elu ohtu seades avaldavad survet riikide valitsustele ja teistele vastutajatele inimeste elujärje parandamiseks vajalike muudatuste elluviimiseks.

Ajakirjanikud, fotograafid ja programmitootjad näitavad sageli raskesse olukorda sattunud või täiskasvanutepoolse väärkohtlemise või ekspluateerimise ohvriks langenud laste muret. Samavõrd oluline on aga lapse vaatenurga ja tema huvide arvestamine ka tavapärase uudiste ja igapäevaelu situatsioonide kajastamisel. Hinnates muudatusi seadusandluses ja rahanduspoliitikas, tuleb alati arvestada ka seda, millised võivad olla nende muudatuste positiivsed või negatiivsed mõjud lapsele.

Kuigi lapsed on sõltuvad, usaldavad ning neid on kerge ekspluateerida ja ära kasutada, tuleb iga last austada eelkõige kui iseseisvat isiksust. Pakkudes lastele võimalust ise enda eest rääkida, s.o avaldada oma lootusi, hirme, rääkida oma saavutustest ning analüüsida täiskasvanute tegudest tulenevat mõju, saavad meediaasjatundjad palju tulemuslikumalt juhtida avalikkuse tähelepanu lapse õigustele kui lapsi “vaikivate ohvrite” või “armsate süütukestena” kujutades. Kas ja kuidas saavad lapsed mõjutada neid puudutavate otsuste langetamist ning kogu üldsuse suhtumist neisse, sõltub suuresti meedia suhtumisest ja käsitlusviisidest.

Lapse õiguste konventsioon

ÜRO “Lapse õiguste konventsioon” selgitab, mida riikide valitsused ja kõik ühiskonnaliikmed peaksid tegema, et kaitsta ja avalikkusele tutvustada iga lapse võõrandamatuid inimõigusi.

Konventsioon võeti ühehäälselt vastu ÜRO Peaassamblee poolt 20. novembril 1989. aastal ning peale Somaalia ja Ameerika Ühendriikide on selle tänaseks ratifitseerinud kõik maailma riigid.

Konventsiooni ratifitseerimisega võtab riik endale kohustuse tagada igale oma territooriumil elavale lapsele turvaline ja arengut toetav kasvukeskkond, kõrgetasemelise hariduse ja arstiabi kättesaadavus ning normaalne elatustase.

Konventsiooni ratifitseerimisega töötab iga riik kaitsta lapsi igasuguse diskrimineerimise, seksuaalse ja ärieesmärgilise eksploateerimise ning väärkohtlemise eest, pöörates erilist tähelepanu vanemateta lastele ja laps-pagulastele.

Konventsiooniga ühinemine tähendab muuhulgas tunnustamist, et igal lapsel on õigus:

- kaasa rääkida teda puudutavate otsuste langetamisel;
- mõtte-, sõna-, südametunnistuse- ja usuvabadusele;
- eraelule ja mängule;
- moodustada klubisid ja organisatsioone;
- vabalt saada informatsiooni (riigilt, meedia vahendusel);
- teha teatavaks oma mõtteid ja informatsiooni.

Riik saab konventsiooni kasutada mõõdupuuna laste olukorra ja elujärje parandamiseks kasutuselevõetud meetmete ja nende tulemuslikkuse hindamisel.

Konventsiooniga ühinedes võtab riik endale kohustuse esitada iga viie aasta järel ÜRO Lapse Õiguste Komiteele aruanne konventsiooni täitmise kohta.* Enne omapoolsete ettepanekute tegemist olukorra parandamiseks vajalike meetmete rakendamise osas, vaatab komitee aruanded läbi, annab hinnangu saavutatule, kohtub valitsuste esindajatega ning kuulab ära valitsusväliste organisatsioonide seisukohad.

Meedia vastutus

Oma positsiooni tõttu ühiskonnas on meediaasjatundjatel suurepärase võimalus jälgida kõikide osapoolte jõupingutusi ning avaldada survet neile, kes ei täida konventsioonist tulenevaid kohustusi. Käesolevas brošüüris tuuakse artiklite kaupa välja teemad, mis aitaksid ajakirjanikel hoida lapse õiguste temaatika pidevalt päevakorral. Samuti püütakse anda uusi ideid lugudeks ning näpunäiteid kontrollimiseks, millisel määral on lapse õiguste tutvustamine ja kaitse esindatud ajakirjandustegevuses ning meediatööstuses.

** Aruanne konventsiooni täitmise kohta esitatakse kahe aasta jooksul alates konventsiooni jõustumisest osalisriigi suhtes ning edaspidi iga viie aasta järel (LÕK Artikkel 44, vt ka Lisa 1).*

Puuetega lapsed

- Viige ennast kurssi puuetega laste õigusliku ja sotsiaalse staatusega. Kas puuetega lastel puuduvad tervete lastega võrdsed võimalused seadusandluse puudulikkuse või eelarvamuste tõttu? Kas üldine suhtumine ja võimalused sõltuvad puude liigist? Arutage lastega, millest tekivad eelarvamused. Oma kogemustele tuginedes suudavad puuetega lapsed ise kõige paremini hajutada müüte ja väärarvamusi.
- Paljudel puuetega lastel puudub võimalus oma võimete väljaarendamiseks, kuna täiskasvanute arvamusel kohaselt neil võimed puuduvad. Kas puuetega lapsed saavad vajalikku toetust ja julgustust, osalemaks ühiskonna elus selle täisväärtuslike liikmetena? Kas nende erivajadusest tulenevaid ootusi ja seisukohti võetakse arvesse transporditeenuste kavandamisel, linnaplaneerimisel, üldkasutatavatesse hoonetesse ligipääsu tagamisel ja vaba aja teenuste kättesaadavaks muutmisel? Millised on abisaamise võimalused diskrimineerimise ilmnemisel?
- Kas puuetega laste vanematel on võimalus saada nõuannet, rahalist toetust või praktilist abi? Kas abi ja toetus on kättesaadav kõigile või sõltub see võimalustest ja sissetulekust? Tutvustage eneseabi organisatsioone ja teisi puuetega lastele ja nende vanematele teenuse osutajaid.
- Puuetega lapsed puutuvad oma igapäevaelus sageli kokku mitmesuguste raskustega, sest arhitektid, ehitajad ja tootjad ei arvesta nende erivajadusi. Tutvustage positiivse koostööna valminud tooteid ja välja töötatud teenuseid. Mida on teinud riik, et parandada juurdepääsu üldkasutatavatesse hoonetesse, transpordivahenditesse jne?
- Avalikustage puuetega laste hoolekandeesutustes asetleidnud väärkohtlemise juhtumeid. Erilist tähelepanu pöörake olukordadele, kus lastel pole kedagi, kes nende eest seisaks. Kes juhib ja rahastab neid asutusi? Tooge positiivseid näiteid erinevate ravimeetodite ja hooldusviiside kohta. Mida lapsed ise neist arvavad?

Puuetega lapsed

- Kas teie loos on peatähelepanu pööratud lapse puudele või tema isiksusele? Kuidas saaksite kaasata lapsi, et nad ise jutustaksid oma lugu?
- Kas olete lapse puude kirjeldamisel kasutanud korrektset terminoloogiat? Kahtluse korral pidage nõu asjatundjaga, kelleks võib olla ka puudega laps ise. Vältida tuleks üldistavaid mõisteid: on suur vahe, kas räägite lapsest kes on pime, vaegnägija või funktsionaalse nägemishäirega.
- Kas lapse puude mainimine teie loos on asjakohane? Kas olete küsinud lapse enda käest, kas ja kuidas on ta nõus oma puude äramärgimisega?

Näide: kui puuetega lapsed korraldavad kampaaniat teatud hoonele juurdepääsu tagamiseks, on nende puude mainimine asjakohane, ei ole aga seda kindlasti juhul, kui kampaania on suunatud mõne taime- või loomaliigi elukeskkonna kaitsmisele või raha korjamisele mõne puudega mitteseonduva ürituse jaoks.

- Kas teie keelekasutus on sama, mis tervete laste kirjeldamisel või olete kasutanud üldlevinud mõisteid ja stereotüüpe, mis võivad mõjuda solvavalt või olla ebadiskreetsed? Kahtluse korral pidage nõu puuetega inimestega.
- Kas puuet mainides on teie keelekasutus olnud halvustav või kujundlik, mis omakorda soodustab väärarvamuste tekkimist ja tekitab eelarvamusi?

Näide: kujundlikud mõisted nagu “pime”, “kurt”, “tumm” või “lombakas” võivad puuetega inimestele mõjuda solvavalt.

Lapsed ja diskrimineerimine

- Kas teie riigis esineb diskrimineerimist? Selgitage välja diskrimineerimise põhjused ja selle tagajärjed, eriti mõju lastele. Võimaldage diskrimineerimise all kannatavatel lastel avalikkusele teada anda, kuidas see neid mõjutab ja kuidas nad ennast seetõttu tunnevad?
- Kas teie riigis on olemas ametkond, mis tegeleb laste kohta käivate andmete kogumise ja avaldamisega? Kas andmed on kogutud ja esitatud viisil, mis võimaldab selekteerida informatsiooni võimaliku diskrimineerimise kohta: poisid-tüdrukud, rikkad-vaesed, linna- ja maaelanikkond, terved ja puuetega inimesed, erinevad rühmad jne?
- Kas võrdsete õiguste tunnustamine laieneb ka tütarlastele ja noortele naistele, pagulastele, mitte-põlisrahvuse esindajatele ja sisserännanutele? Kas ja kuidas on tagatud rühmade lastele arstiabi, hariduse ja tööturuteenuste kättesaadavus?
- Selgitage välja riigi prioriteedid, eesmärgid ja programmid diskrimineerimise vähendamiseks. Kes ja kuidas teostab nende üle järelevalvet? Tutvustage diskrimineerimisvastase poliitika elluviimise eest vastutavate riigiasutuste ja rühmade suhtes eksisteerivate eelarvamuste kaotamise nimel tegutsevate valitsusväliste organisatsioonide tööd.
- Tutvustage valitsuse poolt rakendatud meetmeid seadusandluse, poliitika ja osutatavate teenuste vastavusse viimiseks mitte-diskrimineerimise põhimõtetega. Avaldage informatsiooni ka valitsusepoolsete algatuste kohta nende probleemide lahendamiseks, mis ei ole avalikku käsitlemist leidnud.
- Tutvustage riigi püüdlusi aidata haavatavaid ja raskesse olukorda sattunud lapsi: puudustkannatavad, AIDSihaiged jne. Selgitage välja, kas lapsed ise tunnetavad oma olukorra paranemist nende ettevõtmiste tulemusena.

Lapsed ja diskrimineerimine

- Ajakirjandus peaks küll keskenduma konkreetsetele juhtumitele, nähtustele jne, kuid tugineb pahatihti siiski tõestamata üldistustele. Kas ka teie olete sattunud sellele teele või olete, vastupidi, püüdnud ümber lükata üldistavaid väiteid, nagu oleks ühe kindla kogukonna lapsed süüdi kuriteolainetes või sotsiaalse stabiilsuse ohustamises? Sellised üldistused ei pea reeglina paika ning aitavad vaid õhutada vähemusgruppide diskrimineerimist.
- Kas loo seisukohast on lapse rassi, rahvusliku päritolu, usutunnistuse või puude mainimine asjakohane?
- Kas olete kindel, et vähemusgruppide liikmete või tütarlaste ja noorte naiste kohta kasutatud terminid ei ole alusetult solvavad ega stereotüüpe kinnistavad?
- Kas teie lugu sisaldab oletusi lapse kultuurilise, rahvusliku või usulise tausta kohta? Enne avaldamist kontrollige fakte.
- Kas olete kontrollinud rassistlike või natsionalistlike rühmituste poolt tehtud avalduste ja nõudmiste korrektsust ning selgitanud välja rünnaku alla sattunud inimeste, sealhulgas ka laste vastuväited ja õigustused?
- Kas olete hoolikalt kontrollinud mustlaste ja nende laste kohta tehtud “ametlikke” avaldusi ning andnud neile endile võimaluse enda kaitseks välja astuda?
- Kas teie lugu HIV-positiivsetest või AIDSihaigetest lastest on meditsiiniliselt korrektne ja põhineb tõesel informatsioonil? Speklatiivsed ja sensatsioonilised avaldused loovad soodsa pinnase eelarvamuste tekkimiseks.

Lapsed ja perekond

- Kuidas on teie riigis kehtivate seadustega määratletud “perekond”? Kas perekonna all mõistetakse laiendatud või ainult tuumperekonda? Kas perekonda ja lahutusprotsessi puudutavates seadustes on arvestatud laste huvidega? Kas lastel on õigus kaasa rääkida oma elu puudutavates küsimustes juhul, kui kohus või eestkostetasutus on sunnitud sekkuma nende eraellu?
- Teema delikaatse käsitluse korral võib üksikvanemate igapäevase toimetulekuga seotud kogemusi tutvustades saada suurepärase ajakirjandusliku loo. Üksikvanemad on heaks baromeetriks sotsiaalpoliitika, eriti laste hoolekandepoliitika tulemuslikkuse kohta. Püüdke avaldada lugusid ebatraditsioonilises perekonnas üles kasvanud lastest, kuid vältige neid sealjuures ohtu seadmast. Tutvustage survegruppide tegevust, kes püüavad olukorda muuta.
- Uurige teismeliste raseduse ja vanemlusega seonduvat olukorda. Kuidas nad toime tulevad? Milline oli nende perekonna ja sõprade reaktsioon? Kuidas teismeliste endi arvates avaldab nende vanus mõju nende lastele?
- Kas enne vanglakaristuse mõistmist lapsevanemale võetakse arvesse sellise karistuse võimalikku mõju tema lapsele? Kas vanglas viibivatel emadel on võimalus olla koos oma lastega? Tutvustage uurimustulemusi vanglaelu mõjust lastele ning kampaaniaid olukorra parandamiseks.
- Kuidas on riigis korraldatud perekondade riiki sisse- ja sealt väljasõidu taotluste läbivaatamine? Kajastage olukorrast tulenevatel või ametkondlikel põhjustel eraldamise ohtu sattunud perekondade püüdlusi jääda kokku. Küsige lastelt nende tunnete ja läbielamiste kohta.

Lapsed ja perekond

- Kas teie lugu aitab mõista, kuidas muutused riiklikus poliitikas võivad mõjutada perekonda? Kas teie lugu sisaldab informatsiooni selle kohta, kuidas üldsus saab kaasa aidata hooldust ja kaitset vajavate laste abistamisele või kuidas saavad abivajavad lapsed toetust riigiasutustest ja valitsusvälistelt organisatsioonidelt?
- Kas teie lugu aitab mõista, kuidas toimib ja rakendub perekonnaõiguse süsteem?
Näide: kas teie lugu lahutusprotsessist, kuhu on kaasatud ka lapsed, pakub muuhulgas informatsiooni ka selle kohta, kas ja kuidas arvestatakse lapse õigusi elatise väljamõistmisel ja otsustamisel, kumma vanema juurde jääb laps?
- Kas teie lugu lapse hooldusõiguse protsessist tugineb faktidele ja on korrektne? Kas olete vältinud laste nimede avalikustamist ja nende kujutiste kasutamist? Kas avaliku elu tegelaste lahutusprotsessi kajastades olete arvesse võtnud avalikustamise võimalikke mõjusid lastele? Kas olete küsimust arutanud lapsevanemate ja/või nende advokaatidega?
- Kas perekonnast eraldatud ja asendushooldusele paigutatud (lastekodu, internaatkool, kasupere, ajutine hooldus) lapsest lugu tehes olete tutvunud lapse identifitseerimist reguleerivate õigusaktide ja reeglitega? Kas olete järele uurinud, kas lapsel on soovi korral võimalus kohtuda oma vanematega? Kas olete võimaluse korral küsitlenud lapsi ning ära toonud ka nende arvamused ja seisukohad?
- Kas olukordades, kus lastel ei ole võimalik vabalt oma arvamust välja öelda, olete järginud vajalikke reegleid, et taotleda luba looga seotud laste või noorte inimestega vestlemiseks? Kas ametkondlikul tasandil austatakse nende õigust oma arvamuse väljajäätlemisele?

Laste tööjõud

- Avaldage lugusid riigipoolsetest sammudest (infokampaaniad, töötingimusi reguleerivad aktid ja kontroll, haridus, koolitus) laste kaitsmiseks majandusliku eksploateerimise eest. Tooge nii positiivseid kui negatiivseid näiteid. Kas riik, kus te elate, on ratifitseerinud laste tööjõu kasutamist reguleeriva Rahvusvahelise Töö Organisatsiooni Konventsiooni nr. 29 (1930) või nr. 138 (1973)? Milline on riigi seisukoht uue, 1999. a juunis vastu võetud konventsiooni suhtes, mis nõuab viivitamatut meetmete rakendamist sunnitöö, orjuse ning ärieesmärgilise seksuaalse eksploateerimise kui töötamise äärmuslike vormide likvideerimiseks?
- Uurige suuremates kaubanduskeskustes müügil olevate kaupade päritolu. Kas kaupluse töötajad on teadlikud, kus ja kuidas on kaubad toodetud? Uurige tarbijate arvamusi.
- Uurige laste tööjõu kasutamise varjatud vorme – põrandaalused tehased, laste prostitutsioon, sunnitöö, tütarlaste eemalejäämine koolist koduste majapidamistöde tegemiseks. Vestelge töötavate lastega, kuid vältige nende identifitseerimist. Milline on nende tööaeg? Millist töötasu nad saavad? Kas nad töötavad omal vabal tahtel ning kas neil on võimalik omal soovil töölt lahkuda? Kas neil on võimalik organiseeruda? Kas ametiisikud teostavad kontrolli laste töötingimuste üle? Milline on ametiühingute roll?
- Lapse õigus mängule tähendab ka tema vabadust mõelda oma mõtteid, kasutada oma kujutlusvõimet, arendada oma võimeid ning suhelda teistega. Kas lastel, kes elavad vaesuses või eraldatuna oma perekonnast ja sõpradest, on võimalus tunda elust rõõmu?
- Artiklid ja illustreeriv materjal mängivatest lastest, nende erinevatest võimetest ning kultuuritegevusest on kindlasti meeldivad ning innustavad. Samas on aga ühiskondliku vastutuse rõhutamiseks ja laste ohutuse tagamiseks oluline avaldada ka informatsiooni ohtlike mänguasjade ja –vahendite tõttu juhtunud õnnetuste kohta. Seetõttu püüdke avalikustada juhtumeid, kus avalik sektor müüb majanduslikel kaalutlustel lastele mõeldud vahendid või rajatised erakätesse.

Laste töäjõud

- Kas te olete mõelnud ametlikult kehtestatud töölevõtmise ea alammäära tagajärgede üle? Kas olete analüüsinud, kuidas mõjutab pikaajalises perspektiivis nii lapsi kui kogu ühiskonda see, kui mõnedelt lastelt on võetud võimalus omandada haridus ning neid ekspuuteeritakse nende ea, füüsiliste näitajate, soo või töösavuste tõttu?
- Kas te olete avalikustanud juhtumeid, kus tööandjaid on karistatud alaealiste töötamisega seonduvate eeskirjade ja tingimuste rikkumise tõttu? Kas olete tutvunud statistiliste andmetega töötavate lastega juhtunud, sealhulgas ka surmaga lõppenud õnnetuste kohta?
- Kas te olete püüdnud leida turvalisi viise avaldada oma loos ka töötavate laste arvamusi ja seisukohti?
- Kas te olete pööranud tähelepanu laste töäjõu kõige levinumatele vormidele – tänavamüüjad, autopesijad, kingapuhastajad, käskjalad jne - ning püüdnud välja selgitada miks ja kelle heaks nad töötavad ning milline on nende töötasu? Kas teie loos juhitakse tähelepanu ohtudele, millega puutuvad kokku töötavad lapsed ning avalikustatakse nende nimed, kellel lasub süü laste töölesundimises või ekspuuteerimises?
- Kas laste ärieesmärgilist ekspuuteerimist käsitleva loo ettevalmistamisel olete nõu pidanud ka valitsusväliste organisatsioonide, sealhulgas ametiühingutega? Organisatsioonid saavad abiks olla rahvusvaheliste kontaktide ja infoallikate leidmisel.
- Kas teie loos on välja toodud erinevused heade (turvaliste ja loovust arendavate) ja halbade laste mängupaikade ja vaba aja veetmise võimaluste vahel? Kas olete vihjanud ka korrashoiu tagamise ja järelevalvega seonduvale? Kas olete selgitanud, mis juhtub siis, kui laps saab mänguväljakul juhtunud õnnetuses viga?

Lapsed ja relvakonflikt

- Pöörake põhitähelepanu sellele, kuidas mõjutab relvakonflikt lapsi: otsene oht elule, isiksuse arengule, füüsilisele ja vaimsele tervisele ning kaudne mõju lastele ja peredele pakutavatele teenustele. Kirjeldage kahju, mida kannatavad lapsed koolide sulgemise, õhurünnakute jne tõttu. Samal ajal püüdke pakkuda lastele vajalikku kaitset ning anda informatsiooni abisaamise võimalustest.
- Märkimisväärne arv lapsi saab surma või jääb vigaseks maamiinide tõttu. Selgitage välja, kuidas suhtub valitsus maamiinide tootmisel ja kasutamisel ning kas seda on riigis tehtud? Mida on riik teinud maamiinide hävitamiseks ja nende tagajärjel vigastatute eest hoolitsemiseks?
- Mida on relvakonflikti järgselt tehtud laste abistamiseks: vigastuste ravi, kodumaale tagasipöördumine, perekondade taasühinemine, lastekodude ja koolide võrgu olemasolu? Kas lasteni jõuab piisav osa olemasolevatest ressurssidest? Poliitilisele kontekstile lisage kindlasti ka inimlik lähenemisnurk – vestelge laps-pagulastega ning relvakonfliktis vanemad kaotanud lastega. Milline on nende suhtumine toimunusse ja millisena nad näevad tulevikku? Kuidas mõjutavad lapsi reparatsioonid ning majandussanktsioonid?
- Mida on valitsus teinud sõjaväelaste, politseinike ja päästetöötajate harimisel ja koolitamisel laste paremaks kaitsmiseks? Millisel määral on arvestatud ohtudega, mis ähvardavad konflikti puhkedes vaenlase lapsi?
- Selgitage välja, millised kohustused on riik endale võtnud laste kaitsmiseks sõjatingimustes: ÜRO Lapse õiguste konventsioon, Genfi IV konventsioon koos lisaprotokollidega, 1997. a Kaplinnas kinnitatud põhimõtted (Cape Town Principles) ning hilisemad püüdlused vältida nooremate kui 18aastaste värbamist tegevteenistuse.

Lapsed ja relvakonflikt

- Kas olete andnud ülevaate abinõudest, mis teie kodumaal või riigis, kust te reportaaži teete, on kasutusele võetud laste kaitsmiseks sõja ja selle tagajärgede ebasoodsa mõju eest? Kas muuhulgas on piisavalt haiglaid, lastekodusid, koole ja nõustamisteenuseid?
- Kas konflikti käigus materjali kogudes olete olnud korrektne ja objektiivne? Hinnake kriitiliselt, ega te ei ole osa kõmutööstusest, mis käivitub koos esimese lasu tulistamisega?
- Kas teie lugu laps-sõduritest põhineb peamiselt kuuldustele? Kas te olete järele uurinud, ega müüdid “relvastatud lastest-tapjatest” pole mitte loodud propagandistlikel eesmärkidel, mis seab lapsed veelgi suuremasse ohtu?
- Kas teie lugu kajastab konfliktis osalenud noore inimese tegelikke läbielamisi? Tehes lapse hääle kuuldavaks, loote küll inimliku sideme lugejate/vaatajate/kuulajatega, kuid eelkõige peaksite siiski lähtuma vajadusest tagada lapse turvalisus. Seetõttu tuleks eriti hoolikalt kaaluda, kas ja kuidas last identifitseerida.
- Eriti ettevaatlikult tuleks suhtuda konflikti sattunud lapse kujutise kasutamisse. Mingil juhul ei tohiks avalikustada sõja käigus toimepandud julmuste tunnistajaiks olnud lapse isikut, eriti juhtudel, kui lapse tunnistus võib osutada vajalikuks eesseisvatel sõjakuritegude toimepanijate üle peetavatel kohtuprotsessidel.
- Igal võimalikul juhul kindlustage neile, kelle läbielamisi te kirjeldate, nende inimväärikus. Te võite küll avalikuks teha nende isiku ning võimaluse korral tutvustada konteksti, kuid austage alati igäihe soovi jääda anonüümseks. Mingil juhul ärge püüdke muuta lapsi kannatuste sümboliks.

Laste tervis ja heaolu

- Jälgige pidevalt ametlikke aruandeid ja statistikat laste tervise kohta: suremus sünnitusel, surmajuhtumid enne 5 eluaastat, ennetatavate lapsea haiguste (tuberkuloos, difteeria) esinemissagedus jne. Paluge olukorda kommenteerida tunnustatud spetsialistidel. Uurige, kas statistilised andmed ei viita diskrimineerimisele.
- Uurige laste nakkushaiguste levikut ja selle põhjuseid, sealhulgas keskkonnatingimusi ja tervishoiuteenuste kättesaadavust ning efektiivsust. Kas on olemas üldise vaktsineerimise programmid? Kuidas on riigis korraldatud laste tervishoid ja arstiabi? Võrrelge laste tervishoiu rahastamise taset muude avalike teenuste rahastamisega?
- Uurige ja kirjeldage emadele ja lastele osutatavaid meditsiiniteenuseid. Kas komplikatsioonid sünnitusel on sagedased? Kui efektiivsed ja lapsesõbralikud on lastele pakutavad haiglateenused? Uurige arenenud ravimeetodite kättesaadavust lastele, nt luuüdi siirdamine leukeemia raviks. Kas oluliste operatsioonide ootejärjekorrad on pikad?
- Milliseid ravivõimalusi ja teenuseid pakutakse HIV-positiivsetele ja AIDSihaigetele lastele? Milline on olemasolev tugisüsteem? Tutvuge tervisekasvatuse alaste kampaaniate tulemuslikkusega ning selgitage välja, kuidas need on aidanud lastel langetada teadlikke otsuseid.
- Uurige tingimusi, milles lapsed elavad, õpivad ja mängivad. Mida on koolides tehtud tervislike eluviiside propageerimiseks ja laste tervisekaitsealase teadlikkuse tõstmiseks (nt laste informeerimine tervislikust toitumisest, uimastitest, elukeskkonna saastatusest, aktiivsest puhkusest, liiklusohutusest, seksuaalkäitumisest, suitsetamisest, spordist jne)?

Laste tervis ja heaolu

- Kas teie lugu põhineb kontrollitud faktidel ning on korrektne? Tõele mittevastavad tervishoiuteemalised hirmujutud teevad pigem halba kui head, sest õhutavad põhjendamatu usaldamatust meditsiinitöötajate ja ka meedia vastu ning halvimal juhul põhjustavad üldist paanikat.
- Kas olete järginud Maailma Tervishoiuorganisatsiooni soovitusi ajakirjanikele tervise ja tervishoiuga seonduvate teemade kajastamiseks (vt *Lisa 3*)?
- Kas teie lugu aitab inimestel mõista lapseas esinevaid haigusi, nende ennetamise võimalusi ning ravimeetodeid? Kas olete viidanud informatsiooniallikatele ja abisaamise võimalustele loos käsitletava konkreetse haiguse või tervisliku seisundi puhul?
- Kas olete ametkondadelt hankinud piisavat ja usaldusväärset informatsiooni? Kas teie lugu aitab inimestel paremini mõista laste tervise- ja tervisekaitsealaseid ülevaateid ja statistikat?
- Kas loos, mille eesmärgiks on tõsta noorte teadlikkust HIV ja AIDSi seonduvast, olete rõhutanud noorte endi otsuste ja valikute tähtsust ning edastanud informatsiooni turvaseksi, ühekordselt kasutatavate süstalde ja teiste ennetusmeetmete kohta?
- Kas teie poolt esitatud materjal aitab mõista konkreetset haigust/seisundit või tekitab hoopis eelarvamusi selle suhtes (näiteks HIV ja AIDS)? Tasakaalustatud, tõesel informatsioonil põhinev probleemikäsitus aitab avaldada survet võimudele prima võimaliku ravi tagamiseks.

Lapse identiteet

- Analüüsige ja avaldage informatsiooni riigis kehtiva kodakondsust puudutava regulatsiooni kohta ning tutvustage selle mõju lastele. Millisel juhul, mis vanusest alates ning kuidas on lastel võimalik otsustada, millise riigi kodakondsust nad eelistavad? Kuidas toimub lapsele nime panemine ning mida lastele pandavad nimed tähendavad? Kuidas dokumenteeritakse lapse elukäiku ning kas lapsel endal on juurdepääs sellele informatsioonile? Millisel juhul ja millistel tingimustel on võimalik parandada vigu ning muuta nime?
- Koguge informatsiooni lapsendamise ja kasuperede süsteemi kohta. Kas süsteem kaitseb lapse rahvuslikku, etnilist ja usulist identiteeti või on diskrimineeriv? Uurige vanemliku hoolitsuseta jäänud, ümberasustatud, kasuperesse paigutatud ning lapsendatud laste õigusi ja identiteediga seonduvaid küsimusi. Kas neil on juurdepääs informatsioonile, mis puudutab nende põlvnemist ja päritolu? Kas lastel on võimalik taotleda oma vanemate tuvastamist DNA-testi abil või mõnel muul viisil? Kas neil on võimalik vabalt meediaga suhelda?
- Millisel määral on lastel võimalik osa saada eelistatud kultuurist ja religioonist ning kasutada eelistatud keelt? Kas riiklikul tasandil tunnustatakse ja rahastatakse vähemusrahvuste koole? Kuidas nad tegutsevad ning mille poolest erinevad teistest koolidest? Kas lapsed käivad neis koolides omal vabal valikul või kogukonna surve tõttu? Kas vähemusrahvuse koolist on võimalik üle minna tavakooli ja vastupidi?
- Tutvustage assimileerumise või väljasuremise ohus olevate vähemusrahvuste identiteedi säilitamise eest võitlevaid rühmitusi. Millist mõju avaldab nende tegevus lastele ning milline on laste osalus nende rühmituste tegevuses?
- Uurige välismaiste organisatsioonide tegevust, kelle eesmärgiks on kaasata oma kultuurikeskkonnast eemal elavaid noori.

Lapse identiteet

- Kuidas olete oma loos käsitlenud lapse identiteediga seonduvaid küsimusi? Kas enne loo avaldamist küsisite lapse ja tema vanemate arvamust selle kohta, kuidas nad ise soovivad, et neid kirjeldataks?
- Kas oma identiteedi või selle elementide (näiteks õigus praktiseerida valitud usku või osa saada oma kultuurist) kaitsmise eest võitlevate laste ja nende vanemate püüdlusi kajastades olete olnud õiglane ja otsekohene?
- Kas kultuurivähemuste poliitiliste nõudmiste kajastamisel olete arvesse võtnud kõikide osapoolte motiive ja seisukohti, eriti aga vaidluse võimalikku mõju asjassesegatud lastele? Teemakäsitlusele lisab kindlasti uudsust lapse huvidest ja vaatenurgast lähtumine.
- Kas teie lugu võib pidada diskrimineerimist ja vihkamist õhutavaks või pigem soodustab see erinevate etniliste, kultuuriliste või religioossete gruppide vastastikust mõistmist ja paremat läbisaamist? Kas teie loos on seatud esiplaanile lapse huvid, tema turvalisus ja kaitstus? Kas teie lugu on esitatud ratsionaalsel ja tasakaalustatud viisil?
- Mida on oma keelt omavate vähemusrahvuste kohta materjali avaldamisel tehtud selle heaks, et teha avaldatu nendele mõistetavaks?

Näiteks: tõlge, subtiitrid, materjali avaldamine vähemusrahvuse omakeelses publikatsioonis.

Laste arvamus ja tsiviilõigused

- Uurides avalikkuse suhtumist riiklikku ja kohalike omavalitsuste poliitikasse, küsige ka laste ja noorte arvamusi ning seisukohti. Tooge oma loos ära laste ja noorte arvamused eelkõige neid otseselt puudutavate hoolekande, hariduse ja infrastruktuuri projektide vahetute mõjude ning tulevikus kavandatu kohta.
- Uurige, kuidas on lapsele tagatud juurdepääs informatsioonile ning selgitage välja põhilised takistused ja kitsaskohad. Kas lastele on kergemini kättesaadavad vägivalda kujutavad või ühemõtteliselt seksuaalse sisuga teosed ja materjalid? Kus on piir lapse võimaliku ohu eest kaitsmise ja põhjendamatu tsensuuri vahel?
- Kuidas kasutavad lapsed õigust väljendada oma seisukohti ja vaateid: kas avaldades omaloomingut, Interneti vahendusel, päevikut pidades vms?
- Selgitage välja, mis ootab noort, kes ei täida sõjaväe- või alternatiivteenistuse kohustust? Kas alla 18aastastel noortel on võimalik usulistel või sisetundelistel põhjustel sõjaväeteenistusest keelduda?
- Uurige laste õigust moodustada ühinguid ja vabadust rahumeelseteks kogunemisteks ning tooge näiteid nende õiguste kasutamise kohta. Andke kindlasti lastele võimalus ise enda eest rääkida.
- Avaldage artikleid noorteklubide ja -organisatsioonide tööst, eriti kui nende tegevust juhivad lapsed ja noored ise. Millisel eesmärgil on klubid ja organisatsioonid loodud? Kuidas nad töötavad ning milliste raskustega kokku puutuvad?

Laste arvamus ja tsiviilõigused

- Kas teie väljaanne/jaam saab soodsate tingimuste loomisega aidata kaasa laste arvamuste ja vaadete väljendamisele? Kas ja kuidas saaksite aidata lastel ja noortel luua ja hoida kontakti nendega, kes jagavad nende vaateid, huvisid ja pürgimusi?
- Kas olete oma lugudes kasutanud ära lapse haavatavust või omistanud lapsele väärtushinnanguid ja seisukohti, mida laps ise ei pruugi mõista?
- Kas teie väljaanne/jaam on püüdnud tutvustada laste erinevat kultuuritausta ja kultuurilist mitmekesisust, kasutades selleks väliskorrespondente, korraldades võistlusi või sponsorüritusi?
- Kas teie väljaanne/jaam on kajastanud nende tegevust, kes seisavad hea laste õiguste ja seisukohtade laialdase tutvustamise eest, kaasaarvatud lapsed ja noored ise?
- Kas olete avaldanud lugusid aktiivsetest lastest ja noortest, kes ise on algatanud tegevusi ja organiseerinud üritusi? Tooge näiteid kooli hoolekogude, tänavalaste gruppide, ametiühingute ning kunsti-, spordi- ja meelelahutuslike klubide tegevusest, samuti erinevatest kampaaniatest ning äri- ja kunstialastest ettevõtmistest.
- Kas laste protestiaktsioone kajastades olete veendunud, et lapse kujutamine teda ohtu ei sea (kinnipidamine, vägivald, kättemaks)?
- Kas te olete avaldanud informatsiooni selle kohta, mida lapsed on oma avalike väljaastumistega saavutanud – millist toetust on nad leidnud, milliseid muutusi on neil õnnestunud esile kutsuda ning milline on olnud avaliku elu tegelaste reaktsioon?

Vanemliku hoolitsuseta lapsed

- Mida on tehtud laste elamis- ja õppimistingimuste parandamiseks laste hoolekandeesutustes? Kas areng toimub väiksemate ja enam privaatsust võimaldavate majutusüksuste suunas? Kuidas toimub personali koolitamine ja järelevalve? Kas füüsiline karistamine on keelatud ja kas keelust ka reaalset kinni peetakse? Kuidas kontrollitakse ja ennetatakse väärkohtlemist lastekodudes? Kas lastel on võimalik end ohtu seadmata esitada kaebusi ja avaldada oma arvamust kõigis nende elu puudutavates küsimustes? Kas on olemas toimiv ja sõltumatu kontrolli ja järelevalvesüsteem?
- Kui palju on vanemliku hoolitsuseta lapsi? Mis on peamised põhjused? Kui suur osa vanemliku hoolitsuseta lastest kasvab üles hoolekandeesutuses, kui paljud neist paigutatakse perekonnas hooldamisele ning kui paljud jooksevad hoolekandeesutusest ära? Millised on hoolekandeesutusest lahkuva lapse võimalused iseseisva elu alustamisel - edasiõppimise või töö leidmise võimalused, nende ootused ja eesmärgid? Vestelge nendega, kes on üles kasvanud hoolekandeesutuses. Mida nad teevad ja kus praegu elavad? Kuidas on kogetu mõjutanud nende edasist elu? Milliseid võimalusi näevad nemad olukorra parandamiseks?
- Mida on riik teinud lapsendamise ja kasuperede propageerimiseks? Kas tegevuste kavandamisel on arvesse võetud ka laste arvamusi ja õigusi? Puuduvad usaldusväärsed ja ülevaatlikud andmed selle kohta, kas lapsendatud või kasupererkonda paigutatud puuetega lapsed elavad koos tervete lastega. Probleemi kajastamine meedias aitab kaasa süsteemi täiustamisele ning üldsuse teadlikkuse tõstmisele.
- Kas rahvusvaheline lapsendamine on reguleeritud seadustega ja kuidas toimub järelevalve? Millised on lapse enda valikuvõimalused? Kuidas on välismaale lapsendatud lapsed kaitstud väärkohtlemise ja ekspluateerimise eest? Küsige kodust ja oma bioloogilisest perekonnast eraldatud lapse käest, kas ta soovib rääkida oma uuest elust. Vestelge vanematega, kes on andnud nõusoleku oma lapse lapsendamiseks. Kas nad kahetsevad oma otsust? Kas neile avaldati survet? Kas neil on olnud võimalik säilitada kontakt oma lapsega?

Vanemliku hoolitsuseta lapsed

- Kas teie lugu aitab mõista, kuidas toimib hoolekandesüsteem? Kas on selge, millised on laste (ja nende vanemate) õigused?
- Hooletussejätud ja/või kuritegelikule teele sattunud laps ei ole enamasti ise oma olukorras süüdi. Kas olete teinud kõik endast oleneva, et uurida välja, miks ja kuidas on laps sattunud hoolekande- või kinnipidamisasutusse?
- Kas olete oma loos välja toonud ka positiivseid momente, et vältida üldsuse võõrandumist hooletussejätud lastest ja negatiivsete hoiakute kujunemist? Kas olete oma loos lapse avalikkuse jaoks identifitseerinud ning seega loonud soodsad tingimused avalikkuse negatiivse suhtumise kujunemiseks?
- Kas te olete tutvustanud hoolekandeesutustes elavate laste võimalusi osaleda erinevate klubide tegevuses ning luua kontakte eakaaslastega? Ühiskonna ükskõikset ja eelarvamuslikku suhtumist aitab kindlasti vähendada hoolekandeesutustes elavate laste ühiskonda taasintegreerumise võimaluste tutvustamine ja positiivsete näidete toomine.
- Kas olete maksimaalselt ära kasutanud kõik võimalused, et anda hoolekandeesutuses elavatele lastele võimalus olla esindatud ja öelda välja oma arvamus?
- Kas teie lugu sisaldab teavet organisatsioonide kohta, kes pakuvad abi nii perekonnas kui ka hoolekandeesutuses elavale raskesse olukorda sattunud lapsele? Kas on olemas organisatsioon, kelle põhitegevuseks on oma bioloogilisest perekonnast eemal kasvavate laste abistamine ja toetamine? Kas olete uurinud nende rühmituste volitusi ja pädevust, kes väidetavalt aitavad oma päritolu ja juuri otsivaid lapsi?

Lapsed ja meedia

- Korraldage kohtumisi koolides ja noorteklubides, et tutvustada oma tööd ning kasutage võimalust kuulata, mida lastel endil on öelda. Lapsed võivad olla suurepäraseks ajakirjandusliku materjali allikaks, aidates näha asju teisest vaatepunktist ning pakkudes uudseid lähenemisi küsimustes, mis neid otseselt puudutavad: haridus, mäng, koolikiusamine ning teised väärkohtlemise liigid jne. Võimalikult adekvaatsema pildi saamiseks püüdke vestelda erineva sotsiaalse taustaga lastega.
- Viige ennast kurssi ministeeriumi tööga, kelle valitsemisalasse kuulub lastega seonduva koordineerimine ja korraldamine. Kui teie riigis on olemas laste *ombudsman*, siis tutvuge ka tema tegevusega. Kas lapsed ise tunnetavad, et vastutavad ametkonnad esindavad neid vajalikul määral? Konsulteerige mittetulundusühingutega, kelle tegevus on suunatud lastele ning kes võivad teid kokku viia lastega, kellel on midagi huvitavat öelda. Sealjuures ärge aga unustage, et iga asutus ja organisatsioon soovib eelkõige tutvustada ja reklaamida oma tegevust.
- Kindlasti tasub alati meeles pidada erinevate maade laste arvamusi selle kohta, mis neile ei meeldi viisis, kuidas neid meedias või meedia poolt on kujutatud. Lapsed on öelnud, et neile ei meeldi:
 - *kui neid naeruvääristatakse, sunnitakse käituma tsirkuseloomadena või kujutatakse lihtsalt rumalate ja asjatundmatutena;*
 - *kui üldsuse emotsioonide esilekutsumiseks rõhutatakse liialt nende armsust või haletsusväärust;*
 - *kui neid üleolevalt koheldakse ning kui täiskasvanud neile sõnu suhu pannes ja vahele segades räägivad asjadest, millega lapsed ise on paremini kursis;*
 - *kui neisse suhtutakse kui ühtsesse probleemgruppi.*

Allikas: “Laste intervjuerimine”, Sarah McCrum & Lotte Hughes
Save the Children UK, 1998, ISBN 1 89920 71 8

Lapsed ja meedia

- Oma tegevuses – eriti laste kujutamisel – on meediaasjatundjad kohustatud austama iga lapse inimõigusi. Kas teie tegevus vastab sellele nõudele?
- Kas lugu tegema asudes olid teil kindlad ootused laste seisukohtade ja vastuste suhtes? Kas olete laste poolt räägitusse suhtunud õiglaselt – kas nad tunneksid ennast teie loos ära või olete nende seisukohti ja arvamusi esitanud täiskasvanu vaatenurgast lähtuvalt?
- Kas last intervjuerides:
 - o veendusite, et laps tundis end mugavalt ja vabalt?
 - o oli teil piisavalt aega oma kavatsuste selgitamiseks?
 - o saite nõusoleku avaldada lapse nimi ning teha temast ülevõtte ning see avaldada?
 - o selgitasite, kuidas saab teiega kontakti ning kuidas laps saab lõpliku versiooni loost, mis temaga või temast tehti?
- Kas te selgitasite lapsele ohte, mis kaasnevad tema nime avaldamise või kujutise kasutamisega? Kas te arutasite lapse identifitseerimisega seonduvat lapse enda, tema vanemate ja toimetuse liikmetega?
- Kas enne lapse seisukohtade ja väidete avaldamist kontrollisite informatsiooni samamoodi kui täiskasvanud informatsiooniallikate puhul?
- Kas teie väljaanne/jaam on aidanud lapsel leida usaldusväärset ning vajadusel konfidentsiaalset abi või nõustamist juhtudel, kui ta on avaldanud informatsiooni oma tervisliku seisundi, füüsilise või seksuaalse väärkohtlemise, ärieesmärgilise ekspluateerimise või muud kriminaalse tegevuse ohvriks langemise kohta?

Lapsed meedias

- Haridustöötajad tähtsustavad üha enam laste ja noorte meediakompetentsi, mis võimaldab neil paremini orienteeruda järjest suurenevas infotulvas ning mõista iga päev nendeni jõudvaid sõnumeid. Paljudes maades tegutsevad noorte ajakirjanike klubid, mis toodavad huvitavat materjali ning valmistavad ette järelkasvu ajakirjanikele. Mida varem laps algust teeb, seda oskuslikumalt õpib ta kasutama tehnilisi vahendeid ning erinevaid ajakirjanduslikke võtteid.
- Laste kaasamisel mistahes ajakirjanduslikku tootmisse on oluline põhjalik eeltöö, et kõik osapooled mõistaksid, mis on lastele jõukohane ja mis mitte.
- Kui teie väljaanne/jaam on kindlalt otsustanud kaasata lapsi ajakirjanduslikku tootmisse, peaks esimeseks sammuks olema vastava nõuniku, korrespondendi või lastetoimetaja määramine, kelle ülesandeks oleks põhireeglite väljatöötamine, turvaliste töötingimuste ja järelevalvemehhanismide loomine, juhendajate koolitamine, noorte ajakirjanike töölevõtmine ning toimetusepoolse kontrolli põhimõtete väljatöötamine ja selgitamine.
- Kui töö iseloom nõuab laste töökohal viibimist, peab eelnevalt olema korrektselt vormistatud vanema/hooldaja nõusolek, loodud nõuetekohased tingimused saatjatele, tagatud esmaabi kättesaadavus ja võimalused puhkepausideks, korraldatud toitlustamine ning turvaline transport töökohale ja tagasi koju.
- Kui noor on kord juba tutvunud põhiliste ajakirjanduslike võtete ja ajakirjanduslikku tootmist reguleerivate õigusaktidega, tuleb talle anda võimalikult vabad käed teemade valikul ja oma tegevuse kavandamisel.

Lapsed meedias

- Kas teie väljaanne/jaam on välja töötanud reeglistiku ja järelevalvemehhanismid teiega kaastööd tegevate laste kaitsmiseks – saatjad, tervisekaitse ja tööohutus? Kas olete põhjalikult kaalunud nii füüsilisi kui psühholoogilisi ohtusid, mis varitsevad meediaprojektidesse kaasatud lapsi?
- Kas olete kindel, et projekti raames ei toimu laste ärieesmärgilist ekspluateerimist?
- Kas planeerimistegevus ja nii laste kui personali koolitus on olnud piisav, et lapsed mõistaksid, mida nad suudavad ja mida mitte? Kas lastele on tutvustatud õigusakte, mis reguleerivad meediatootmise vormi, kuhu nemad on kaasatud? Kas neile on määratud juhendaja/nõuandja, kellelt nad vajadusel saavad asjatundlikku nõu?
- Kas lapsi on informeeritud toimetusepoolsest kontrollist? Kas olete neile selgitanud põhireegleid, et vältida edaspidiseid arusaamatusi?
- Kas laste juhendajate ootused on realistlikud selle suhtes, mida lapsed suudavad ning mida neilt võib oodata? Ärge seadke lastele liiga kõrgeid ootusi.
- Kuidas toimub tulemuse hindamine ning kuidas saab noor inimene tagasisidet? Kas noorte arvamust küsitakse ning kas neile tehakse teatavaks auditooriumi arvamused ja vastukajad?

Haridus

- Koguge informatsiooni selle kohta, kas haridus on kõigile võrdselt kättesaadav: tüdrukutele ja poistele, linna- ja maalastele, puuetega lastele ning vähemusrahvuste lastele.
- Kas õpilastel on koolide hoolekogude kaudu võimalik mõjutada kooli kodukorda ja distsipliini koolis? Kas lapsed saavad ise õppeaineid valida? Selgitage välja, kas ja kuidas saavad vanemad mõjutada kooli õppekava ja haridusteenuseid. Millist rolli mängivad lapsevanemad kooli juhtimises?
- Võrrelge erinevat tüüpi haridusautusi: koolieelsed lasteasutused, alg- ja keskkoolid, era- ja munitsipaalkoolid. Kas mõned lapsed jäävad koolist kõrvale haridusteenuse liiga kõrge maksumuse tõttu?
- Milline on õpilaste ja õpetajate suhtarv? Milline tähtsus on klasside suurusel? Millised võimalused ja vahendid on õpetajate käsutuses ning kas lastel on võimalik kasutada kaasaegseid seadmeid ja vahendeid? Koguge informatsiooni koolihoonete turvalisuse kohta.
- Kas teie riigi haridussüsteem tunnistab ka alternatiivseid õppevorme? Võrrelge õpetamise meetodikat, koolikohustuse täitmist, koolikorda ja õpitulemusi alternatiiv- ning tavakoolides.
- Kuidas tegeletakse koolides “üleannetute lastega”? Kas karistused on leebed või karmid? Kas õpetajad kasutavad ka füüsilist karistamist? Kas õpilastel on koolist väljaarvamise või väljaheitmise korral õigus edasikaebamisele? Kuidas tegeletakse koolides koolikiusamise probleemiga? Kas probleemiks on ka vägivald õpetajate suhtes? Kui jah, siis mis on selle põhjused?

Haridus

- Kas teie väljaande/jaama juures on olemas eraldi haridustoimetus? Kes toodab haridustoimetuse poolt avaldatavat materjali: kas erireporterid, haridustöötajad või õpetajad? Kuidas kaasatakse lapsi ja noori?
- Kas olete tutvunud oma riigi haridussüsteemi funktsioneerimisega? Kas olete end kurssi viinud aktuaalsete probleemide, arengute ja positiivsete algatustega ning külastanud selleks haridusasutusi?
- Kas teie lugu haridusest sisaldab nii õpilaste, õpetajate kui ka kooli juhtkonna lähenemismurki? Kas olete palunud kommentaare ka lapsevanematelt, koolijuhtidelt ja klassijuhatajatelt?
- Kas olete lastele selgitanud, et nende ütlusi võidakse tsiteerida ning taganud, et teie lugu ei põhjustaks lastele probleeme, mida nad ise ei oska ette näha?
- Mida saaksite ära teha selleks, et aidata lastel mõista meedia osatähtsust ühiskonnas? Kas teie meediaorganisatsioon on teinud midagi selle heaks, et toota ja avaldada informatsiooni, mis oleks mõistetav lastele ning kasutatav õpetajate poolt?
- Millist rolli mängib internet teie meediaorganisatsiooni töös? Kas olete tutvunud laste interneti kasutamise ulatuse ja harjumustega? Kas internetis avaldatakse informatsiooni, mida lapsed sooviksid elektrooniliselt saada? Kas on mõeldud sellele, kuidas kaasata noori uudiste ja päevasündmuste kajastamisse ning meediatootmisse, luues selleks interaktiivseid linke koolidega?

Lapsed ja kuritegevus

- Kas seaduse ees koheldakse lapsi täiskasvanutest erinevalt? Kas noored on valdavalt kuritegevuse ohvrid või toimepanijad? Kuidas toimub noorte kuriteoohvrite kaitse ja abistamine? Kas alaealiste õiguserikkujate ja kahtlusaluste õigused on tagatud ning nende täitmise üle toimub järelevalve?
- Kuidas suhtuvad lapsed politseisse? Kuidas politseinikud lapsi, eriti kodutuid lapsi ja õiguserikkumises kahtlustatavaid, kohtlevad? Kuidas toimub kohtunike, advokaatide, politseinike ning vangivalvurite ametisemääramine ning koolitus? Kas neile tutvustatakse ka lapse õigusi?
- Selgitage välja, millised piirangud kehtivad informatsiooni avaldamisel kohtusüsteemi sattunud laste kohta – kohtuasjad, kinnipidamine, järelhooldus. Kas need piirangud on põhjendatud? Kas seadused välistavad õiguserikkumises süüdistatava lapse avalikkusele identifitseerimise?
- Kas kohtusüsteem on orienteeritud rehabilitatsioonile või karistamisele? Kas kehaline karistamine on likvideeritud nii kohaldatava kui kinnipidamisasutustes kasutatava karistusena? Selgitage välja nii sotsiaal- kui kriminaalõigussüsteemi kuuluvates kinnipidamisasutustes viibivate laste arv ning uurige nende elamistingimusi. Kas vabadusekaotuslikku karistust kohaldatakse ainult äärmise abinõuna? Kas noortele mõeldud kriminaalhoolduse ning rehabilitatsiooniteenused on piisavad ning tulemuslikud?
- Uurige narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarbimise ulatust noorte hulgas. Mis on tarbimise põhjused? Kas uimastid on lastele ja noortele kergesti kättesaadavad? Kas uimastite kasutamise eest võetakse kriminaalvastutusele või pakutakse ravi ning rehabilitatsiooniteenuseid? Kas laste informeerimisel uimastitest ja nende mõjudest ning rehabilitatsiooniteenuste väljatöötamisel võetakse arvesse ka laste arvamusi ja ootusi?

Lapsed ja kuritegevus

- Reeglina peituvad laste vägivaldse ja antisotsiaalse käitumise juured täiskasvanute vägivaldses käitumises ning nende suhtumises lastesse. Kas teie lugu annab mingil moel mõista nagu väärksid noored õiguserikkujad vähemaid õigusi kui ülejäänud inimesed?
- Kas olete hoidunud noorte õiguserikkujate nimede ja kujutiste mittevajalikust avaldamisest? Põhjendamatu identifitseerimine on lapse õiguste rikkumine ning võib seada ta veelgi suuremasse ohtu: laps satub halba kuulsusse, vähenevad võimalused tulemuslikuks rehabilitatsiooniks.
- Kas olete uurinud, millised on avalikkuse või ametkondade süüdistuste alla sattunud lapse võimalused enda kaitsmiseks? Kodutus, näiteks, ei saa olla piisav põhjus lapse süüdistamiseks seaduserikkumises.
- Kas peale loo avaldamist olete ennast kursis hoidnud kinnipeetavate laste käekäiguga? Kas neile on tagatud vajalik kaitse? Kui nad viibivad kinnipidamisasutuses, siis millised on nende elamistingimused? Kas kinnipidamisasutuses viibivad nad koos teiste alaealiste või koos täiskasvanud kinnipeetavatega? Kas neile on tagatud juurdepääs õigusabile ja nõustamisele? Kas on oht, et nende poolt öeldut usutakse vähem kui täiskasvanute ütlusi?
- Kas teie lugu uimastitest ja nende tarbimisest on korrektne ja põhineb teaduslikul tõendusmaterjalil? Tõele mittevastavad ja sensatsioonilised avaldused ei aita kaasa uimastisõltlaste abistamisele ja narkodiilerite vastutuselevõtmisele suunatud strateegiate väljatöötamisele. Kas olete püüdnud välja uurida, kes varustab lapsi uimastitega? Suur osa ühiskonnast saab oma põhilise informatsiooni erinevatest meediakanalitest. Kas seda silmas pidades olete avaldanud lugusid, mis pakuksid lastele ja nende vanematele selget, faktidele tuginevat informatsiooni uimastitest, nende toimest ning ka ravivõimalustest uimastisõltuvuse korral?

Laste seksuaalne väärkohtlemine ja ekspluateerimine

- Avaldage informatsiooni seksuaalkasvatuse kohta ja tutvustage kehtivaid õigusakte, mis reguleerivad laste kaasamist seksuaalse sisuga tegevusse. Kas on olemas vanusepiir, millest noorem laps ei saa anda nõusolekut seksuaalse sisuga tegevuseks?
- Uurige laste seksuaalse väärkohtlemise ja ekspluateerimisega seonduvat ning valdkonda ümbritsevaid tabusid. Tooge teiste riikide kogemustele tuginedes näiteid peresisese seksuaalse väärkohtlemise esinemissageduse ja ulatuse kohta. Kas riigi tasemel kogutakse ja avaldatakse usaldusväärseid andmeid? Kas kõik, sealhulgas ka puuetega lapsed ning alaealised kinnipeetavad, saavad esitada kaebusi perekonnas, koolis või hoolekandetasutuses asetleidnud väärkohtlemise juhtumite kohta? Milline on politseinike, sotsiaaltöötajate, õpetajate ning tervishoiutöötajate ettevalmistus nende juhtumitega tegelemiseks? Kuidas tagatakse sellistel juhtudel konfidentsiaalsus, kaitse, toetus ning nõustamine?
- Kas lastepornograafia tootmist, levitamist ning omamist klassifitseeritakse kuriteona? Uurige laste väärkohtlemise ja prostitutsiooni ennetamiseks rakendatavate meetmete efektiivsust ning selgitage välja, kuidas on lapsed kaitstud pornograafia, erootikatelefonide ja internetiporno eest. Avaldage informatsiooni õigustoimingutest, mis sellesisuliste kaebuste alusel on algatatud. Kas alaealistele tunnistajatele on tagatud kaitse ja toetus? Kas neid koheldakse kui seaduserikkujaid? Ega uurimise käigus ei kahjustata last? Kas seaduse järgi on teie riigi kodanikke võimalik välisriigis toimepandud laste väärkohtlemise või ekspluateerimise eest süüdi mõista või sellele riigile välja anda?
- Lapse seksuaalse väärkohtlemise ning eriti laste ekspluateerimise juhtumite uurimise ajal peab olema tagatud nii lapse kui reporterite turvalisus ning asjatundliku abi kättesaadavus.

Laste seksuaalne väärkohtlemine ja ekspuuteerimine

- Kas teie lugu laste seksuaalsest väärkohtlemisest või ärieesmärgilisest seksuaalsest ekspuuteerimisest on faktiliselt täpne ega sisalda liialdusi, isegi mitte kuritegeliku käitumise või ametkondliku hoolimatuse kirjeldamiseks?
- Kas olete väärkoheldud või ekspuuteerimise all kannatavat last kujutanud ohvrina, kurjategijana või isiksusena, kellel on õigused ning väärriik? Kas loo tegemise käigus oli võimalik ja kohane anda ka lapsele võimalus enda eest rääkida? Kas olete mingil moel – sõnade, pildi või vihjetega – avalikkusele identifitseerinud väärkoheldud lapse isiku? Kas teie loos sisalduv informatsioon juhatab lugeja/kuulaja/vaataja haavatavate lasteni?
- Kas lapsed andsid ülesvõtete tegemiseks oma nõusoleku? Kas ülesvõtete tegemise juures viibis ka vastutav täiskasvanu? Kas teie loo illustreerimiseks kasutatud kujutised lapsest on seksuaalse alatooniga või annavad mingil moel mõista, et laps ise on olnud väärkohtlemise või ekspuuteerimise vabatahtlik osapool? Mida on tehtud lapse kujutiste ebakohase kasutamise vältimiseks?
- Kas olete teinud kõik selleks, et teie loo sisu ei saaks tõlgendada seksturismi, pornograafia ega muu lapse ärakasutamise vormi reklaamina? Kas olete kindel, et teie lugu ei ilmu seksuaalteenuseid reklaamiva materjalina?
- Kuidas loo avaldamine mõjutab asjaosalisi lapsi? Kas nende kaitsmiseks on rakendatud vajalikud tugimeetmed? Kas inimestel on võimalik analoogsetest laste väärkohtlemise ja ekspuuteerimise juhtumitest teatamiseks pöörduda anonüümse usaldustelefoni poole? Millist abi on ajakirjanikul võimalik saada emotsionaalselt raskete teemade käsitlemisest tuleneva kahju korral?

Riigipoolsed kohustused

- Millised on valitsuse edusammud ÜRO “Lapse õiguste konventsiooni” ellurakendamisel? Kas riik on täitnud oma kohustuse teha konventsiooni põhimõtted avalikkusele teatavaks? Kas riik on aruanded esitanud õigeaegselt? Kui mitte, siis millised on põhjused? Kas on toimunud avalik arutelu?
- Kas Lapse Õiguste Komitee ettepanekud on tehtud avalikkusele teatavaks? Milliseid tegevusi on komitee ettepanekute alusel kavandatud ja ellu viidud? Millal on järgmise aruande esitamise tähtaeg? Tutvuge Lapse Õiguste Komitee tööga. Vestelge komitee oma piirkonna esindajaga.
- Küsitlege konventsiooni ellurakendamise üle järelevalve teostamise eest vastutajaid ning püüdke välja uurida, millised on olnud edusammud või tegematajätmissed? Selgitage välja, millistele küsimustele ootavad lapsed vastuseid. Uurige, milliseid lubadusi on andnud riik lapsesõbraliku poliitika elluviimiseks ja laste probleemide lahendamiseks.
- Millist koostööd teeb riik valitsusväliste organisatsioonidega laste olukorra parandamiseks? Kas valitsusvälised organisatsioonid on esitanud Lapse Õiguste Komiteele ka omapoolse aruande? Kui usaldusväärne on nende poolt kogutud ja esitatud informatsioon ning kas see erineb riigi aruandes sisalduvast informatsioonist?
- Kirjeldage laste olukorra parandamisele suunatud kampaaniaid. Kuidas lapsed ise nendesse suhtuvad?

Riigipoolsed kohustused

- Kas teie lood aitavad kaasa lapse õiguste paremale mõistmisele nii kodu- kui välismaal? Kas teie lood selgitavad lapse õiguste tutvustamisele ja kaitsmisele suunatud riiklikku poliitikat?
- Ajakirjanike positsioon ühiskonnas võimaldab neil avaldada riigile survet, et täidetaks endale võetud rahvusvahelisi kohustusi. Kas teie väljaanne/jaam saaks algatada kampaaniaid, mis oleksid suunatud üldsuse ja poliitikute teadlikkuse tõstmisele lapse õigustest?
- Kas lapsi puudutavate probleemide väljaselgitamiseks olete vestelnud spetsialistide, lapse õiguste eest võitlejate ning laste endiga?
- Kas olete esitanud arupärimisi keskvalitsusele ja kohalikele omavalitsustele laste õiguste olukorra ning vajakajäämiste kohta lastele pakutavate teenuste osas?
- Ja mis peamine, kas te olete teinud lapse hääle kuuldavaks valitsusele ja kodanikuühiskonnale?
- Kas te olete kontrollinud valitsusväliste organisatsioonide avaldusi ja nõudmisi ning juhtinud tähelepanu nende edusammudele ning tegematajätmistele?
- Kas te olete mõelnud oma meediaorganisatsiooni koostöövõimalustele valitsusväliste organisatsioonidega, et koos toota info- ja nõuandematerjale asjast huvitatud ühiskonnaliikmetele?

Lisa 1 ÜRO Lapse õiguste konventsiooni lühikokkuvõte ajakirjanikele

Konventsiooni preambula sisaldab Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni üldiseid põhimõtteid - rahu, väärikus, sallivus, vabadus, võrdõiguslikkus, solidaarsus – ning viiteid asjakohastele inimõigustealastele lepetele. Samas kinnitatakse, et lapsed vajavad erilist hoolt ja kaitset ning rõhutatakse perekonna kui esmase hooldaja ja kaitsja kohustust ja vastutust. Ära on märgitud vajadus pakkuda lapsele igakülgselt õiguslikku ja muud kaitset nii sünni eelselt kui selle järel, rõhutatakse vajadust austada selle kogukonna kultuurilisi tõekspidamisi, kust laps pärineb ning rahvusvahelise koostöö tähtsat osa lapse õiguste tagamisel.

1. Lapse definitsioon

Laps on iga alla 18aastane inimolend, kui seaduse põhjal ei loeta teda varem täisealiseks.

2. Mitte-diskrimineerimine

Kõik õigused kehtivad igasuguste eranditeta iga lapse kohta ning riigil on kohustus kaitsta lapsi igasuguse diskrimineerimise eest. Riik on kohustatud tarvitusele võtma kõik abinõud, et tagada igale lapsele tema õiguste kaitse.

3. Lapse huvid

Igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes peavad olema esikohale seatud lapse huvid. Riik on kohustatud tagama heaoluks vajaliku kaitse ja hoolduse lapsele, kelle vanemad või teised vastutavad isikud seda pakkuda ei suuda.

4. Õiguste ellurakendamine

Riik on kohustatud tagama konventsioonis tunnustatud õiguste täitmise.

5. Vanemlik juhendamine

Riik on kohustatud austama lapsevanemate ning laiendatud perekonna liikmete õigusi ja kohustusi, et tagada lapsele kohane suunamine ja juhendamine, mis on kooskõlas lapse võimete ja konventsioonis tunnustatud õigustega.

6. Õigus elule ja arengule

Igal lapsel on sünnipärane õigus elule ning riik on kohustatud tagama igale lapsele ellujäämise ning arengu maksimaalsel võimalikul tasemel.

7. Nimi ja kodakondsus

Igal lapsel on sünnihetkest peale õigus nimele ja õigus omandada kodakondsus.

8. Identiteedi säilitamine

Riik on kohustatud kaitsma lapse identiteeti ning kui vaja, taastama lapse identiteedi või selle elemendid (nimi, kodakondsus, perekondlikud sidemed).

9. Eraldamine vanematest

Igal lapsel on õigus elada koos oma vanematega, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega. Ühest või mõlemast vanematest eraldatud lapsel on õigus säilitada sidemed mõlema vanemaga. Kui laps on vanematest eraldatud riigi poolt algatatud tegevuse tulemusena, on lapsel õigus saada riigilt teavet oma vanemate kohta.

10. Perekonna taasühendamine

Lastel ja nende vanematel on õigus perekonna taasühinemise või lapse ja vanema vaheliste sidemete säilitamise eesmärgil lahkuda mistahes riigist kodumaale tagasipöördumiseks.

11. Ebaseaduslik välismaale viimine ja sinnajätmine

Riik on kohustatud tarvitusele võtma kõik abinõud, et takistada lapse ebaseaduslikku äraviimist välismaale (k.a lapse vanema või kolmanda isiku poolt) ja tema sinnajätmist.

12. Lapse arvamus

Igal lapsel on õigus oma arvamusele. Lapse arvamus tuleb ära kuulata ja arvesse võtta igas last puudutavas küsimuses või menetluses.

13. Sõnavabadus

Igal lapsel on õigus saada ja teistele teatavaks teha informatsiooni ning avaldada oma seisukohti, kui see ei riku teiste isikute õigusi.

14. Mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus

Igal lapsel on õigus mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele kooskõlas vanemliku suunamise ja riigi seadustega.

15. Vabadus moodustada ühinguid

Igal lapsel on õigus kokku tulla ja moodustada ühinguid tingimusel, et see ei kahjusta teiste isikute õigusi.

16. Õigus privaatsusele

Igal lapsel on õigus kaitsele tema era- ja perekonnaellu, kodusse ning kirjavahetusse vahelesegamise eest.

17. Juurdepääs mitmekülgsel informatsioonile

Meedia ülesanne on edastada lastele sotsiaalselt, kõlbeliselt, hariduslikult ja kultuuriliselt kasulikku informatsiooni, suhtudes austusega lapse kultuuritausta. Riigi kohustus on rakendada kõik vajalikud meetmed, et toetada lastele väärtusliku informatsiooni ja

materjalide väljaandmist ning kaitsta lapsi nende heaolu kahjustava informatsiooni ja materjalide eest.

18. Vanemate vastutus

Vastutus lapse üleskasvatamise eest lasub võrdselt mõlemal vanemal. Riik on kohustatud lapsevanemaid lapse üleskasvatamisel igakülgset toetama.

19. Kaitse väärkohtlemise ja hooletussejätmise eest.

Riik on kohustatud kaitsma last tema vanemate või teiste lapse eest hoolitsevate isikute poolse vaimse ja füüsilise väärkohtlemise igasuguste vormide eest. Selleks viib riik ellu ennetava ja abistava sisuga programme.

20. Perekonnast ilmajäänud laps

Riik on kohustatud pakkuma perekondlikust miljööst ilmajäänud lapsele erilist kaitset ning kindlustama lapsele alternatiivse hoolduse peres või vajadusel paigutama ta hoolekandeesutusse, võttes seejuures arvesse lapse kultuuritausta.

21. Lapsendamine

Riikides, kus lapsendamine on seadustatud, toimub see lapse huvisid esikohale seades, koos kõikide vajalike kaitseabinõude kohaldamisega lapsendatava lapse suhtes ning pädevate ametivõimude kaudu.

22. Laps-pagulased

Laps-pagulastele või varjupaika taotlevatele lastele tuleb tagada eriline kaitse. Vajaliku abi ja kaitse tagamiseks on riik kohustatud tegema koostööd asjakohaste ametkondade ja organisatsioonidega.

23. Puuetega lapsed

Puuetega lastel on õigus erilisele hoolitusele, haridusele ning õpetusele, mis aitaks neil omandada vajalikud ja nende võimetele vastavad toimetulekuoskused, et osaleda ühiskonna elus selle täisväärtuslike ja aktiivsete liikmetena.

24. Tervis ja arstiabi

Igal lapsel on õigus olla terve kõrgeimal kättesaadaval tasemel ning talle peab olema tagatud juurdepääs arstiabile ja tervishoiuteenustele. Suurimat tähelepanu tuleb pöörata esmatasandi arstiabile ja ennetustegevusele, rahvaterevisse alasele selgitustööle ning väikelaste suremuse vähendamisele. Riik on kohustatud rakendama kõik vajalikud meetmed, et välja juurida pärimuslikud tavandid, mis ohustavad laste tervist. Selle õiguse tagamisel on põhiohk rahvusvahelisel koostööl.

25. Hoolekandeaastusse paigutatud lapse õigus elutingimuste perioodilisele ülevaatamisele.

Riigi poolt hoolekandeaastusse hoolduse, kaitse või ravi eesmärgil paigutatud lapsel on õigus institutsionaliseerimisega seotud asjaolude perioodilisele ülevaatamisele.

26. Sotsiaalne turvalisus

Igal lapsel on õigus osa saada sotsiaalkindlustusest.

27. Elatustase

Igal lapsel on õigus elatustasemele, mis vastab tema arengule ja vajadustele. Vajaliku elatustaseme tagamine on lapsevanemate esmane kohustus ning riigi ülesanne on tagada, et lapsevanemad oleksid suutelised seda kohustust täima. Riik võib pakkuda vajadusel materiaalselt abi ning võtab tarvitusele kõik abinõud elatise sissenõudmiseks eemalviibivalt vanemalt või hooldajalt.

28. Haridus

Igal lapsel on õigus haridusele ning riigil lasub kohustus teha algharidus kõigile kohustuslikuks ja tasuta kättesaadavaks. Distsipliin koolis peab vastama lapse inimvääriskusele. Selle õiguse ellurakendamisel on oluline osa rahvusvahelisel koostööl.

29. Hariduse eesmärgid

Riik tunnustab, et haridus peab olema suunatud lapse isiksuse ja sünnipäraste võimete arendamisele, et valmistada teda ette aktiivseks täiskasvanueluks, kasvatades lapses austust põhiliste inimõiguste, lapse enda kultuuriidentiteedi ning kõikide teiste kultuuriliste ja rahvuslike väärtuste vastu.

30. Vähemusrahvuse hulka kuuluvad ja põlisrahvusest lapsed

Vähemusrahvuste hulka kuuluval või põlisrahvusest lapsel on õigus osa saada oma kultuurist, praktiseerida oma usku ning kasutada oma keelt.

31. Puhkus, meelelahutus ja kultuuritegevus

Igal lapsel on õigus puhkusele, mängule ning kultuuri- ja kunstielus osalemisele.

32. Laste tööjõud

Riik on kohustatud tagama laste kaitse tööhõive selliste vormide eest, mis ohustavad laste tervist, haridusteed või arengut, kehtestama töölevõtmise eelalammäära ning reguleerima laste töötamisega seonduvat.

33. Uimastite kasutamine

Igal lapsel on õigus kaitsele narkootikumide ja psühhotroopsete ainete kasutamise eest. Riik on kohustatud kasutusele võtma kõik abinõud, et vältida laste kasutamist niisuguste ainete tootmisel ja levitamisel.

34. Seksuaalne ekspluateerimine

Igal lapsel on õigus kaitsele seksuaalse ekspluateerimise ja väärkohtlemise eest, kaasaarvatud prostitutsioon ning kasutamine pornograafilistel eesmärkidel.

35. Laste müümine, lastega kaubitsemine ja lapserööv

Riik on kohustatud tarvitusele võtma kõik abinõud, et vältida laste müümist, nendega kaubitsemist ja lapseröövi.

36. Ekspluateerimise muud vormid

Igal lapsel on õigus kaitsele mistahes muu ekspluateerimise vormi eest, mida ei ole mainitud artiklites 32, 33, 34 ja 35.

37. Piinamine ja vabaduse äravõtmine

Keelatud on lapse igasugune piinamine, julm kohtlemine või karistamine ning lapsele eluaegse vanglakaristuse kohaldamine. Laste puhul tuleb arreteerimist, kinnipidamist või muul viisil nende vabaduse piiramist kasutada viimase abinõuna ning võimalikult lühiajaliselt. Igal lapsel on sealjuures õigus inimlikule kohtlemisele ja sidemetele oma perekonnaga. Alaealine peab olema eraldatud täiskasvanud kinnipeetavatest ning talle tuleb tagada õigus- ning muu vajaliku abi kättesaadavus.

38. Relvakonfliktid

Riik on kohustatud austama humanitaarõiguse sätteid ja tagama nendest kinnipidamise. Mitte ükski alla 15aastane laps ei tohi otseselt osa võtta sõjategevusest ning teda ei tohiks värvata relvajõududesse. Igale lapsele, kelle elu relvakonflikt mõjutab, tuleb tagada vajalik kaitse ja hoolitsus.

39. Rehabilitatsioon

Igal lapsel, kes on kannatanud kahju relvakonflikti, piinamise, hooletussejätmise, väärkohtlemise või ekspluateerimise tõttu, on õigus ajakohasele ravile paranemiseks ja ühiskonda tagasipöördumisele.

40. Õigusemõistmine alaealiste üle

Lastel, keda kahtlustatakse, süüdistatakse või kes leitakse süüdi olevat kuriteo toimepanemises või kelle kuriteo toimepanemine on tõestatud, on õigus sellisele kohtlemisele, mis austab tema inimõigusi. Lapsel on õigus õiglasele ja viivitusteta kohtupidamisele ning saada õigus- või muud vastavat abi kaitse ettevalmistamisel ja kaitsmisel.

41. Olemasolevate standardite austamine

Kui siseriikliku regulatsiooni või mõne rahvusvahelise õigustakti kohaselt on kehtivad standardid kõrgemad kui käesolevas konventsioonis sätestatu, loetakse kohaldatavaks kõrgeim standard.

42. - 45. Konventsiooni avaldamine ja ellurakendamine

Riik on kohustatud tegema konventsioonist tulenevad õigused teatavaks laiale avalikkusele, sealhulgas nii lastele kui täiskasvanutele.

Konventsooniga ühinenud riigid valivad 10-liikmelise Lapse Õiguste Komitee. Komitee vaatab läbi konventsiooniga ühinenud riikide aruanded, mis esitatakse komiteele kaks aastat pärast konventsiooni ratifitseerimist ning hiljem iga viie aasta järel. Nimetatud aruanded tuleb teha kättesaadavaks avalikkusele. Komitee võib teha ettepanekuid teatud lastega seonduvate uurimuste läbiviimiseks ning teeb oma hinnangud teatavaks nii konventsiooniga ühinenud riigi valitsusele kui ka ÜRO Peaassambleele.

Konventsiooni paremaks ellurakendamiseks ning rahvusvahelise koostöö edendamiseks kasutab komitee nõuandjatena mitmeid organisatsioone: Rahvusvaheline Töö Organisatsioon, Maailma Tervishoiuorganisatsioon, ÜRO Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Fond (UNESCO) ning ÜRO Lastefond (UNICEF). Nimetatud organisatsioonide esindajatel on õigus osaleda komitee koosolekutel.

Organisatsioonid saavad esitada päevakorraga seonduvat täiendavat informatsiooni ning annavad nõu konventsiooni ellurakendamisega seotud küsimustes. Lisaks mainitutele võivad nõuandjateks olla teised kompetentsed organid, nt ÜRO institutsioonid või ÜRO juures nõuandvat staatust omavad valitsusvälised organisatsioonid.

Lisa 2 Rahvusvahelise Ajakirjanike Föderatsiooni suunised ja põhimõtted lastega seonduvate teemade kajastamiseks – kavand

Kõik ajakirjanikud ja meediaasjatundjad on kohustatud järgima kõrgeimaid kõlbelisi ja ametialaseid norme ning peaksid tegema kõik endast oleneva “Lapse õiguste konventsiooni” põhimõtete ja nendest tulenevate kohustuste võimalikult laialdasemaks tutvustamiseks ning arvesse võtmiseks sõltumatus ajakirjanduses.

Meediaorganisatsioonid peaksid suhtuma kõikidesse lapse õiguste rikkumistesse ning lapse turvalisuse, privaatsuse, julgeoleku, hariduse, tervise ja sotsiaalhoolekandega seotud küsimustesse, samuti lapse mistahes ekspluateerimisse kui uurimise ja avaliku diskussiooni olulistesse temadesse. Igal lapsel on vääramatu õigus privaatsusele, mille osas võib erandeid teha vaid käesolevas juhendis nimetatud juhtudel.

Mistahes lapse elu või heaolu mõjutavas ajakirjanduslikus tegevuses peab alati võtma arvesse laste erilist haavatavust.

Lastega seonduva kajastamisel teevad ajakirjanikud ja meediaorganisatsioonid kõik endast oleneva, et kinni pidada kõlbelise käitumise kõrgeimastest normidest, pidades sealjuures silmas vajadust:

- püüelda lastega seonduva temaatika kajastamisel ülima täpsuse ja delikaatsuse poole;
- takistada last kahjustava informatsiooni ja kujutiste tungimist laste meediaruumi;
- hoiduda lapsi kujutava ja/või lastega seonduva ajakirjandusliku teose reklaamimisel või tutvustamisel materjali stereotüüpselt ja sensatsioonilisest avaldamisest;
- hoiduda last kahjustamast ning selleks kaaluda enne mistahes lapsi puudutava või kujutava materjali avaldamist hoolikalt kõiki võimalikke avaldamisest tulenevaid tagajärgi lapsele;
- võidelda lapse visuaalse või muul viisil identifitseerimise vastu, väljaarvatud juhtudel, kui identifitseerimine on ilmselgelt üldsuse huvides;
- anda lapsele võimalus meedia vahendusel oma seisukohtade väljendamiseks, hoidudes sealjuures lapse mõjutamisest või meelitamisest;
- kontrollida laste poolt edastatud informatsiooni viisil, mis ei seaks ohtu informatsiooniallikat;

- vältida lapsest seksuaalse alatooniga kujutise kasutamist;
- kasutada õiglaseid, avalikke ja ausaid meetodeid lastest ülesvõtete tegemiseks ning kui vähegi võimalik, teha seda lapse enda, vastutava täiskasvanu, eestkostja või hooldaja teadmisel ja nõusolekul;
- kontrollida iga laste nimel rääkiva või lapsi esindava organisatsiooni tausta ja pädevust;
- hoiduda maksmast lapsele, tema vanematele või eeskostjatele tasu informatsiooni või materjali eest, mis puudutab lapse heaolu, välja arvatud juhtudel, kui see on lapse huvides.

Ajakirjanikud peaksid kriitilise pilguga läbi vaatama riigi poolt esitatud ÜRO “Lapse õiguste konventsiooni” täitmise aruanded ja valitsusepoolsed avaldused. Meedia ei peaks laste olukorda vaatlema ja kajastama kui sündmust vaid juhtima tähelepanu protsessidele, mis võivad viia või viivad nimetatud sündmusteni.

Lisa 3 Maailma Tervishoiuorganisatsiooni juhend tervise ja tervishoiuga seonduvate teemade kajastamiseks

Käesoleva juhendmaterjali meediaasjatundjatele tervise ja tervishoiuga seonduvate teemade kajastamiseks on koostanud PressWise ning see on heaks kiidetud Moskvas toimunud kokkusaamisel Maailma Tervishoiuorganisatsiooni Euroopa osakonna poolt 1998. aastal.

1. Esmane nõue – ärge kahjustage kedagi!
2. Avaldage ainult tõest informatsiooni! Kontrollige fakte isegi juhul, kui selle tõttu kannatavad tähtjad.
3. Ärge andke asjatuid lootusi!
Suhtuge erilise ettevaatusega juttudesse “imelisest tervenemisest”.
4. Ettevaatust erinevate osapoolte huvide suhtes!
Esitage endale küsimus “Kes võib loost kasu saada?”
5. Ärge kunagi avalikustage konfidentsiaalset informatsiooniallikat! Erandid on lubatud ainult seadusega ettenähtud juhtudel.
6. Suheldes haigete või puuetega inimeste, eriti lastega, kaaluge hoolikalt oma loo võimalikke tagajärgi. Võtke arvesse, et nemad peavad mistahes tagajärgedega edasi elama ka siis, kui teie jaoks on lugu juba unustatud.
7. Ärge kunagi sekkuge inimese isiklikku muresse!
8. Austage alati haigete, puuetega inimeste ning nende perekondade privaatsust!
9. Austage raske kaotuse üle elanud või suurte katastroofide läbi kannatanud inimeste tundeid! Vältige lähivõtete ja suurte plaanide kasutamist neist endist ja nende perekonnaliikmetest.
10. Kui kahtlete, jätke välja!

Lisa 4 Kasulikke rahvusvahelisi kontakte

Mitmetel nimetatud organisatsioonidel on erinevates riikides rahvuslikud esindused või harukontorid.

*Täiendused
ja märkused*

Amnesty International

1 Easton Street, London

WC1X 8DJ, UK

Tel: +44 171 413 5500

Fax: +44 171 956 1157

e-mail: amnestyis@amnesty.org

web: <http://www.amnesty.org>

Anti-Slavery International

The Stable Yard, Broomgrove Road

London SW9 9TL, UK

Tel: +44 171 924 9555

Fax: +44 171 738 4110

e-mail: antislavery@gn.apc.org

Centre for Europe's Children

Lilybank House, Bute Gardens

University of Glasgow

Scotland G12 8RT, UK

Tel: +44 141 330 3710

Fax: +44 141 330 4856

e-mail: cec-web@gla.ac.uk

web: <http://eurochild.gla.ac.uk>

ChildHope

Lector Court, 151 Farringdon Road

London EC1 3AF, UK

Tel: +44 171 833 0868

Fax: +44 171 833 2500

e-mail: chuk@gn.apc.org

web: <http://www.childhopeuk.org>

Children and Armed Conflict Unit

The Human Rights Centre
University of Essex, Wivenhoe Park
Colchester CO4 3SQ, UK
Tel: +44 1206 872 558
Fax: +44 1206 873 627
e-mail: armedcon@essex.ac.uk
web: <http://www.essex.ac.uk/c&acu/>

Children's Express Worldwide

1331 H Street NW, Suite 900
Washington DC 20005-4706
Tel: +1 202 737 7377
Fax: +1 202 737 0193
web: <http://www.ce.org>

**Coalition Against the Recruitment of
Child Soldiers**

11-13 Chemin des Anemones
1219 Chatelaine (GE), Switzerland
Tel: +41 22 917 81 69
Fax: +41 22 917 8082
e-mail: child.soldiers@wanadoo.fr

Committee on the Rights of the Child

c/o Office of the United Nations
High Commissioner for Human Rights
D214, Palais des Nations
CH-1211 Geneva 10
Tel: +41 22 917 9301
Fax: +41 22 917 9022
web: <http://www.unhchr.ch/html/>

**Consultative Group on Early
Childhood Care and Development**

Nassau Gillenburg Str 30, 2596 AE
The Hague, Netherlands
Tel: +31 70 324 7720
Fax: +31 70 324 7737

e-mail: info@ecdgroup.com

Defense for Children International

Rue de Varembe 1, CH-1211

Geneva 20, Switzerland

Tel: +41 22 734 05 58

Fax: +41 22 740 11 45

e-mail: dci-hq@pingnet.ch

web: [http://www.childhub.ch/
webpub/dcihome/](http://www.childhub.ch/webpub/dcihome/)

Education International

155 Blvd Emile Jacqmain (8), 1210

Brussels, Belgium

Tel: +32 2 224 0611

Fax: +32 2 224 0606

e-mail: educint@infoboard.be

**End Child Prostitution, Child
Pornography and the Trafficking
of Children for Sexual Purposes
(ECPAT) International**

328 Phaya Thai Road

Bangkok 10400, Thailand

Tel: +662 215 3388

Fax: +662 215 8272

e-mail: ecpatbkk@kscl5.th.com

web: <http://www.ecpat.net>

European Children's Trust

64, Queen Street, London

EC4R 1HA, UK

Tel: +44 171 248 2424

Fax: +44 171 248 5417

e-mail: ect@eur-child-trust.org.uk

web: <http://www.trot.org.uk>

**European Council for Refugees
and Exiles**

3 Bondway, Vauxhall, London
SW8 1SJ, UK

Tel: +44 171 582 9928
Fax: +44 171 820 9725
web: <http://www.caritasdata.co.uk>

Human Rights Internet

8 York Street, Suite 302, Ottawa
Ontario K1N 5S6 Canada

Tel: +1 613 789 7407
Fax: +1 613 789 7414
e-mail: hri@hri.ca
web: <http://www.hri.ca>

**Human Rights Watch
*Children's Rights Project***

350 Fifth Avenue
New York 10118-3299, USA

Tel: +1 212 290 4700
Fax: +1 212 736 1300
e-mail: whitmal@hrw.org
web: <http://www.hrw.org>

**International Centre of Films
For Children and Young People**

200-3774 St-Denis, Montreal QC
Canada H2W 2M1

Tel: +1 514 284 9388
Fax: +1 514 284 0168
e-mail: cifej@odyssee.net
web: <http://www.microtec.net/~cifej/>

International Committee of the Red Cross (ICRC)

Public Information Centre
19 Avenue de la Paix, CH 1202
Geneva, Switzerland
Tel: +41 22 734 60 11
Fax: +41 22 733 20 57
e-mail: press.gva@icrc.org
web: <http://www.icrc.org>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies

PO Box 372, CH-1211 Geneva
Switzerland
Tel: +41 22 730 4222
Fax: +41 22 733 0395
e-mail: secretariat@ifrc.org
web: <http://www.ifrc.org>

International Labour Organisation

*International Programme on the
Elimination of Child Labour (IPEC)*

Route des Morillons 4
1211 Geneva 22, Switzerland
Tel: +41 22 799 8181
Fax: +41 22 799 8771
e-mail: ipecc@ilo.org
europa@ilo.org
web: <http://www.ilo.org>

International Save the Children Alliance

275-281 King Street, London
W6 9LZ, UK
Tel: +44 181 748 2554
Fax: +44237 8000
e-mail: info@save-children-org
web: <http://www.savechildren.or.jp/alliance>

**International Society for the
Prevention of Child Abuse and
Neglect (ISPCAN)**

Suite 500, 200 N. Michigan Ave

Chicago, IL 60601, USA

Tel: +1 312 578 1401

Fax: +1 312 321 1405

e-mail: kim_svevo@sba.com

web: [http://child.cornell.edu/ispcan/
ispcan.html](http://child.cornell.edu/ispcan/ispcan.html)

International Youth Foundation

32 South Side, Suite 500

Baltimore, MD 21202, USA

Tel: +1 410 347 1500

Fax: +1 410 347 1188

e-mail: youth@IYFNet.org

web: <http://www.IYFNet.org>

Minority Rights Group International

379 Brixton Road, London

SW9 7DE, UK

Tel: +44 171 978 9498

Fax: +44 171 738 6265

e-mail: minority.rights@mrgmail.org

web: <http://www.mminorityrights.org>

Street Kids International

398 Adelaide Street W

Suite 100, 10th Floor, Toronto

Canada M5V 1S7

Tel: +1 416 504 8994

Fax: + 1 416 504 8977

e-mail: ski@streetkids.org

web: <http://www.streetkids.org>

**United Nations Educational,
Scientific and Cultural
Organisation (UNESCO)**

*Early Childhood and Family
Education Unit & Education
Information Service*

7 Place de Fontenoy

75352 Paris, 07 SP France

Tel: +33 01 45 68 0812/0686

Fax: +33 01 45 68 5627

e-mail: secretariat@unesco.org

web: [http://www.unesco.org/
education/educprog/ecf](http://www.unesco.org/education/educprog/ecf)

**United Nations Children's
Fund (UNICEF)**

3 United Nations Plaza

New York NY 10017, USA

Tel: + 1 212 326 7000

Fax: +1 212 887 7465

e-mail: netmaster@unicef.org

web: <http://www.unicef.org>

**United Nations High Commissioner
For Human Rights (UNHCHR)**

Case Postale 2500

1211 Geneva 2, Switzerland

e-mail: webmaster@unhcr.ch

web: <http://www.unhcr.ch>

World Health Organisation (WHO)

Avenue Appia 20, 1211 Geneva 27

Switzerland

Tel: +41 22 791 21 11

Fax: +41 22 791 07 40

e-mail: info@who.ch

web: <http://www.who.ch>

Rahvusvahelised meediaorganisatsioonid

Article 19

(Freedom of Expression)

Lancaster House

33 Islington High Street

London N1 9LH, UK

Tel: +44 171 278 9292

Fax: +44 171 713 1356

e-mail: info@article19.org

European Broadcasting Union

Ancienne Route 17A

CH-1218 Grand-Saconnex

Geneva, Switzerland

Tel: +41 22 717 2111 / so31

Fax: +41 22 747 4031

web: <http://www.avantware.com>

INDEX On Censorship

33 Islington High Street

London N1 9LH, UK

Tel: +44 171 278 2313

Fax: +44 171 278 1878

web: [http://www.oneworld.org/
Index_oc/](http://www.oneworld.org/Index_oc/)

International Federation of Journalists

226 rue Royale, 1210 Brussels

Belgium

Tel: +32 2 223 2265

Fax: +32 2 219 2976

e-mail: ifj@pophost.eunet.be

web: <http://www.ifj.org>

The PressWise Trust

25 Easton Business Centre

Felix Road, Bristol

BS5 0HE, UK

Tel: +44 117 941 5889

Fax: +44 117 941 5848

e-mail: train@presswise.co.uk

Kodulehekülgi**BOES**

<http://boes.org/>

Lapse õiguste konventsioon mitmes keeles, lingid erinevate arenguorganisatsioonide kodulehekülgedele

Children's House

<http://childhouse.uio.no/>

Lastekaitsealal töötavad spetsialistid

The European Union (EU)

<http://europa.eu.int/>

Info Euroopa Liidu, parlamendi ja komisjonide kohta mitmes keeles

Global ChildNet

<http://edie.cprost.sfu.ca/gcnet/thesites.html>

Laste tervise- ja tervisekaitsealane informatsioon ja projektid

Human Rights USA

<http://134.84.205.236/chillink.htm>

Inimõiguste alase koolituse rahvusvaheline infokeskus

Institute of International Studies

<http://globetrotter.berkeley.edu/violations/kidsrights.html>

**Interaktiivseid linke laste ja noortega
töötavate valitsusväliste organisatsioonide
kodulehekülgedele:**

<http://www.ngo.org/links/index.htm>

Lastekaitse Liit

Endla 6-18, 10142 Tallinn

Tel: +372 6311 128; 6311 504

Fax: +372 6311 735

e-mail: eucw@ngo.ee

web: <http://www.lastekaitseliit.ee>